

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับคดีมรยาทนายความ

กรณีการประกาศหรือโฆษณาหาลูกความ¹

มานิต เทพอาจ²

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับคดีมรยาทนายความ กรณีการประกาศหรือโฆษณาหาลูกความ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความหมาย ประวัติ ความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี หลักการเกี่ยวกับการประกาศหรือโฆษณาหาลูกความ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจว่าวิชาชีพทนายความเป็นวิชาชีพอิสระในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการยุติธรรม จึงเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดประโยชน์และความผาสุกแก่ประชาชน ตลอดจนเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ประชาชนได้รับความเป็นธรรม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ประกอบวิชาชีพนี้จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม มีจริยธรรม และมีความซื่อสัตย์ เป็นพื้นฐานของชีวิต เพื่อเยียวยาและแก้ไขปัญหามรยาทนายความได้อย่างเที่ยงธรรม ไม่เอารัดเอาเปรียบประชาชนโดยอาศัยความรู้ความสามารถในทางกฎหมายของตน ทนายความต้องยึดถือและปฏิบัติตามหลักจริยธรรมทางวิชาชีพและมรยาทนายความอย่างเคร่งครัดเพื่อรักษาผลประโยชน์ของลูกความอย่างเต็มความสามารถให้สมกับที่ลูกความได้มอบความไว้วางใจให้ดำเนินคดีแทนตนและเพื่อพิทักษ์ความยุติธรรมในสังคม หากทนายความปฏิบัติหน้าที่โดยบกพร่องหรือไม่ซื่อสัตย์สุจริต โดยอาศัยโอกาสในทางวิชาชีพแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองแล้วก็จะทำให้ลูกความได้รับความเสียหาย การประกอบวิชาชีพทนายความจึงต้องมีการควบคุมเพื่อให้ได้มาตรฐานทางวิชาชีพ โดยเฉพาะหลักการของมรยาทนายความการประกาศโฆษณาว่าความ หรือโอ้อวด ต้องแยกการประกอบวิชาชีพทนายออกจากการค้าที่มุ่งหวังแต่จะหาประโยชน์ใส่ตนเอง ต้องไม่มีพฤติการณ์ที่ส่อไปในทางประกอบธุรกิจในการค้า การประกาศโฆษณาหรือยอมให้บุคคลอื่นประกาศโฆษณาในเรื่องอัตราค่าจ้างว่าความหรือมีลักษณะอันเป็นไปในทางโอ้อวดเป็นเชิงชักชวนให้ผู้มีอรรถคดีมาหา เพื่อให้เป็นทนายความว่าต่างหรือแก้ต่างให้ และกระบวนการพิจารณาคดีมรยาทนายความยังมีปัญหาซึ่งก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมอยู่หลายประการ ทั้งนี้เพื่อเป็นการควบคุมให้ผู้ประกอบวิชาชีพทนายความได้ปฏิบัติตามมรยาทนายความ

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับคดีมรยาทนายความ ศึกษากรณีการประกาศหรือโฆษณาหาลูกความ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์สุเมธ จานประดับ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์เรืองยศ แสนภักดี และรองศาสตราจารย์จุฑามาศ นิสารัตน์

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนภูมิภาค) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

และให้ความยุติธรรมต่อผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการประพฤติดมรรยาทของผู้ประกอบวิชาชีพทนายความ

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าปัญหากฎหมายเกี่ยวกับคดีมรรยาททนายความ กรณีการประกาศหรือโฆษณาหาลูกค้าความยังไม่ชัดเจน ไม่ครอบคลุมด้วยกันหลายประการ ซึ่งสรุปได้ ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการประกาศหรือโฆษณาหาลูกค้าความ วิชาชีพทนายความ มีจุดมุ่งหมายเพื่อมิให้วิชาชีพทนายความมีการแข่งขันในลักษณะธุรกิจการค้าและเพื่อยกระดับวิชาชีพทนายความให้เป็นวิชาชีพที่มีเกียรติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลสูงสุดความยุติธรรมเป็นเบื้องต้น จึงออกเป็นข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ.2529 กำหนดห้ามทนายความโฆษณาตัวเอง หรือยินยอมให้ผู้อื่นประกาศโฆษณาอัตราค่าว่าความหรือแจ้งว่าจะไม่เรียกค่าจ้างว่าความ ด้วยปัจจัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์อันเป็นนวัตกรรมอันทันสมัย เช่น เว็บไซต์และอินเทอร์เน็ต ทำให้ผู้ประกอบการและบุคคลในสาขาวิชาชีพทนายความ ต้องมีการปรับตัวเพื่อรับกับความเปลี่ยนแปลง ซึ่งกำลังเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องของอินเทอร์เน็ตและสื่อสารการตลาด ทั้งด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขาย จึงกลายเป็นช่องทางใหม่ที่ช่วยให้ขอบเขตของการประกาศโฆษณาเจริญก้าวหน้าขยายตัวและแพร่กระจายออกไปได้ทั่วทุกมุมโลก มีการประกาศโฆษณาหาลูกค้าความของทนายความลงบนสื่ออินเทอร์เน็ตต่าง ๆ อาทิ เว็บไซต์ (Website) เฟซบุ๊ก (Facebook) อินสตาแกรม (Instagram) ลิงก์อิน (Linkedin) เป็นต้น รวมทั้งออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงหรือโทรทัศน์ อาทิ เป็นพิธีกรจัดรายการอ่านข่าวออกอากาศทีวี วิทยุต่างๆ หรือออกสื่อรายการทีวีโทรทัศน์บ่อย ๆ ในนามมูลนิธิ หรือสมาคม องค์กรเกี่ยวกับเอกชน ซึ่งกลยุทธ์การใช้สื่อโฆษณาบนสื่ออินเทอร์เน็ตหรือสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ (Social Media) ถือเป็นการประกาศหรือโฆษณาหาลูกค้าความ หรือยินยอมให้ผู้อื่นประกาศโฆษณาในเรื่องอัตราค่าจ้างว่าความ หรือมีลักษณะอันเป็นไปในทางโอ้อวดเป็นเชิงชักชวนให้ผู้มีอรรถคดีมาหาเพื่อเป็นทนายความว่าต่างหรือแก้ต่างให้

ประเด็นที่ปัญหาที่สองเกี่ยวกับความเป็นกลางและโปร่งใสการสอบสวนการประกาศโฆษณาเมื่อพิจารณาจากพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 มาตรา 14 บัญญัติ ให้คณะกรรมการสภาทนายความ ประกอบด้วย ผู้แทนกระทรวงยุติธรรม 1 คน และผู้แทนเนติบัณฑิตยสภา 1 คน เป็นกรรมการ และนายกและกรรมการอื่นอีกไม่เกิน 23 คน ซึ่งได้รับเลือกตั้งจากสมาชิกสภาทนายความทั่วประเทศในส่วนของคณะกรรมการสภาทนายความนี้มีบุคคลภายนอกซึ่งมิใช่ทนายความที่มาจากการเลือกตั้ง คือ ผู้แทนจากกระทรวงยุติธรรม และผู้แทนจากเนติบัณฑิตยสภา เป็นการสร้างความเป็นกลางและความโปร่งใสในองค์กรที่ไม่มีเฉพาะทนายความอย่างเดียวเท่านั้น ที่จะทำหน้าที่ควบคุมและตรวจสอบผู้ประกอบวิชาชีพทนายความให้เป็นไปตามมรรยาทและข้อบังคับของสภาทนายความ ซึ่งแตกต่างจากคณะกรรมการสอบสวนมรรยาททนายความโดยเฉพาะ

คณะกรรมการสอบสวนนั้น ถ้ากรณีมีการสอบสวนตามต่างจังหวัด คณะกรรมการสอบสวนจะทำการแต่งตั้งจากทนายความตามจังหวัดที่ทนายความผู้ถูกกล่าวหาอยู่ จึงมีปัญหาที่ทนายความตามต่างจังหวัดมักมีความสนิทสนมและรู้จักกันเป็นการส่วนตัว เนื่องจากเป็นผู้ประกอบวิชาชีพเดียวกันได้พบปะกันเป็นประจำ ทำให้มีความสงสัยเรื่องของความเป็นกลางของคณะกรรมการสอบสวนได้ ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ว่าไม่ความเป็นกลางและโปร่งใสเพียงพอในการพิจารณาคดีมรยาททนายความ เนื่องจากการพิจารณาโดยทนายความด้วยกันเอง ไม่มีบุคคลภายนอกเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการพิจารณาคดีมรยาททนายความแต่อย่างใด

ประเด็นปัญหาที่สามเกี่ยวกับความล่าช้าในการพิจารณาคดีมรยาททนายความ การพิจารณาคดีโดยทั่วไปต้องทำด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม เพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่คู่ความในคดี แต่ในคดีมรยาททนายความตามพระราชบัญญัติทนายความพ.ศ.2528 ในเรื่องการพิจารณาคดีมรยาททนายความนั้น กว่าที่คดีจะถึงที่สุดใช้ระยะเวลานานพอสมควรเนื่องจากมีความล่าช้าในหลายขั้นตอนของกระบวนการพิจารณา ซึ่งการที่คดีมีความล่าช้าอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อทั้งผู้เสียหายและทนายความผู้ถูกกล่าวหาได้

ประเด็นปัญหาที่สี่ปัญหาเกี่ยวกับสภาพบังคับคดีมรยาททนายความ กรณีทนายความฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับว่าด้วยมรยาททนายความดังกล่าว จะต้องรับโทษตามพระราชบัญญัติทนายความพ.ศ.2528 ตามมาตรา 52 สภาพบังคับหรือบทลงโทษทางวิชาชีพทนายความที่กระทำความผิดคดีมรยาททนายความนั้นค่อนข้างมีจำกัด สภาพบังคับหรือบทลงโทษทางวิชาชีพทนายความที่กระทำความผิดคดีมรยาททนายความนั้น โทษสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพที่ประพฤติผิดจริยธรรมแห่งวิชาชีพตามที่กำหนดไว้ การว่ากล่าวตักเตือนหรือการภาคทัณฑ์ก็ดี เป็นโทษที่ใช้สำหรับความผิดที่ไม่ร้ายแรงและให้โอกาสแก่ผู้กระทำผิดได้ปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมในการประกอบวิชาชีพของตน นอกจากความผิดเล็กน้อยและเป็นความผิดครั้งแรกตามมาตรา 52 วรรคสองดังกล่าว ให้อำนาจคณะกรรมการมรยาททนายความ คณะกรรมการสภาพทนายความ มีอำนาจยกเว้นโทษ แต่ให้ทำทัณฑ์บนเป็นหนังสือก็ได้ เพื่อสร้างทางเลือกมากขึ้นและความรวดเร็วในการลงโทษทนายความผู้กระทำความผิดมรยาททนายความตามกฎหมายที่บัญญัติเพิ่มเติมในบทลงโทษพระราชบัญญัติทนายความพ.ศ.2528

จากการศึกษาค้นคว้าปัญหากฎหมายเกี่ยวกับคดีมรยาททนายความ กรณีการประกาศหรือโฆษณาหาลูกความ ผู้ศึกษาพบว่า มีข้อเสนอแนะ คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับการประกาศหรือโฆษณาหาลูกความ

ในข้อ 17 ของบังคับสภาพทนายความว่าด้วยมรยาททนายความ พ.ศ.2529 คำว่า “ประกาศ หรือยอมให้ผู้อื่นประกาศโฆษณาใด ๆ..... ”

ผู้ศึกษาเห็นว่า ต้องบัญญัติข้อความให้ชัดเจนและครอบคลุม คำว่า “ประกาศโฆษณาใดๆ ” ให้
หมายความว่ารวมถึง การประกาศโฆษณาโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ อันเป็นการประกาศโฆษณาที่กระทำขึ้น
โดยผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ทั้งหมดหรือบางส่วน หรือการใช้ระบบคอมพิวเตอร์ หรือข้อมูลคอมพิวเตอร์
โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่แก่ประชาชนโดยทั่วไป ดังนี้

- 1) เว็บไซต์
- 2) โซเชียลมีเดีย
- 3) ยูทูบ
- 4) แอปพลิเคชัน
- 5) อีเมล
- 6) เอสเอ็มเอส
- 7) สื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นทุกประเภท

อันเป็นการประกาศโฆษณาเกี่ยวกับข้อความดังต่อไปนี้

1) อัตราค่าจ้างว่าความ หรือแจ้งว่าไม่เรียกร้อยค่าจ้างว่าความ เว้นแต่การประกาศโฆษณาของทนายความ
เกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ซึ่งดำเนินการโดยสภาทนายความเองหรือโดยสถาบัน สมาคม
องค์กร หรือส่วนราชการใดที่เกี่ยวข้อง หรือ

2) ชื่อ คุณวุฒิ ตำแหน่ง ถิ่นที่อยู่ หรือสำนักงาน อันเป็นไปในทางโอ้อวดเป็นเชิงชักชวนให้ผู้มีอรรถคดีมา
หา เพื่อเป็นทนายความว่าต่าง หรือแตกต่างให้ เว้นแต่การแสดงชื่อ คุณวุฒิ หรืออื่น ๆ ดังกล่าวตามสมควร
โดยสุภาพ

และข้อยกเว้นในข้อ 17 (1) “... เว้นแต่การประกาศโฆษณาของทนายความเกี่ยวกับการช่วยเหลือ
ประชาชนทางกฎหมาย ซึ่งดำเนินการโดยสภาทนายความเองหรือโดยสถาบัน สมาคม องค์กร หรือส่วน
ราชการใดที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ” นั้น

ผู้ศึกษาเห็นว่า ต้องบัญญัติข้อความเพิ่มเติมเป็น “.....ที่เกี่ยวข้องกับสภาทนายความเท่านั้น ” ซึ่งการ
ออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง หรือโทรทัศน์ อาทิ เป็นพิธีกรจัดรายการอ่านข่าวออกอากาศทีวี วิทยุต่าง ๆ
หรือออกสื่อรายการทีวีโทรทัศน์บ่อย ๆ ในนามมูลนิธิ หรือสมาคม องค์กรเกี่ยวกับเอกชน แต่ไม่ได้ดำเนินการ
โดยสภาทนายความแต่อย่างใด ถือว่าเป็นการประกาศโฆษณา หรือยอมให้บุคคลอื่นประกาศโฆษณาทำไม่ได้
ตามข้อบังคับ 17 ดังกล่าวนี

2. ปัญหาเกี่ยวกับความเป็นกลางและโปร่งใสการสอบสวน ผู้ศึกษาเห็นว่า พระราชบัญญัติทนายความ

พ.ศ.2528 มาตรา 65 วรรคหนึ่ง คณะกรรมการมรรยาททนายความแต่งตั้งทนายความไม่น้อยกว่า 3 คน เป็นคณะกรรมการสอบสวนทำการสอบสวน ไม่เปิดโอกาสให้ทั้งคณะกรรมการมรรยาททนายความ มีบุคคลภายนอกเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการในการพิจารณาและสอบสวนในคดีมรรยาททนายความ โดยเฉพาะการสอบสวนการประกาศโฆษณาของทนายความที่กระทำผิดมรรยาท แตกต่างจากคณะกรรมการสภาทนายความที่กำหนดให้มีผู้แทนจากกระทรวงยุติธรรมและผู้แทนจากเนติบัณฑิตยสภาเข้ามาเป็นกรรมการด้วย ทำให้ถูกกล่าวหาได้ว่าไม่มีความเป็นกลางและโปร่งใสเพียงพอในการพิจารณาคดีมรรยาททนายความ โดยเฉพาะคณะกรรมการสอบสวนนั้น ถ้ากรณีมีการสอบสวนตามต่างจังหวัด คณะกรรมการสอบสวนจะทำการแต่งตั้งจากทนายความตามจังหวัดที่ทนายความผู้ถูกกล่าวหาอยู่ จึงมีปัญหาคือทนายความตามต่างจังหวัดมักมีความสนิทสนมและรู้จักกันเป็นการส่วนตัว เนื่องจากเป็นผู้ประกอบวิชาชีพเดียวกันได้พบปะกันเป็นประจำ ทำให้มีความสงสัยเรื่องของการเป็นกลางของคณะกรรมการสอบสวนได้ ผู้ศึกษาเห็นสมควรแก้ไขเพิ่มเติม ในมาตรา 65 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ เมื่อได้รับคำกล่าวหาตามมาตรา 64 วรรคหนึ่ง หรือเมื่อได้รับแจ้งจากศาล พนักงานอัยการ หรือพนักงานสอบสวน หรือเมื่อปรากฏแก่คณะกรรมการมรรยาททนายความว่ามีพฤติการณ์อันสมควรให้มีการสอบสวนมรรยาททนายความผู้ใด ให้คณะกรรมการมรรยาททนายความแต่งตั้งทนายความ และบุคคลภายนอกซึ่งมิใช่ทนายความที่มาจากการเลือกตั้ง ไม่น้อยกว่าสามคนเป็นคณะกรรมการสอบสวน ทำการสอบสวน....”

รวมถึงแก้ปัญหาคำกล่าวหาที่ไม่โปร่งใสของการพิจารณาคดีมรรยาททนายความของสภานายกพิเศษแห่งสภาทนายความ ที่มีผู้ประกอบวิชาชีพทนายความและไม่ค่อยมีส่วนเกี่ยวข้องกับใด ๆ กับวิชาชีพทนายความจึงอาจเป็นความไม่เหมาะสมในการทำหน้าที่ และที่มาของสภานายกพิเศษ คือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมาจากนักการเมืองหรือฝ่ายการเมือง ซึ่งอาจมีเส้นสายทางการเมืองของทนายความหรือผู้กล่าวหาบางคน อันทำให้ผลการพิจารณาคดีไม่มีความเป็นธรรมและเป็นการลดขั้นตอนในกระบวนการพิจารณาคดีมรรยาททนายความมีความรวดเร็วยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาเห็นควรยกเลิกมาตรา 68 สิทธิอุทธรณ์ต่อสภานายกพิเศษ ดัดขั้นตอนอุทธรณ์คำสั่งต่อสภานายกพิเศษแห่งสภาทนายความออกไป

3.ปัญหาเกี่ยวกับความล่าช้าในการพิจารณาคดีมรรยาททนายความ ผู้ศึกษาเห็นว่า มาตรา 65 ควรกำหนดระยะเวลาของการแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนไว้ว่าจะต้องตั้งภายในกำหนดกี่วัน เช่น ภายในกำหนด 15 วัน ผู้ศึกษาเห็นสมควรแก้ไขเพิ่มเติม ในมาตรา 65 วรรคแรก บัญญัติว่า “ เมื่อได้รับคำกล่าวหาตามมาตรา 64 วรรคหนึ่ง หรือเมื่อได้รับแจ้งจากศาล พนักงานอัยการ หรือพนักงานสอบสวน หรือเมื่อปรากฏแก่คณะกรรมการมรรยาททนายความว่ามีพฤติการณ์อันสมควรให้มีการสอบสวนมรรยาทผู้ใด ให้คณะกรรมการมรรยาททนายความแต่งตั้งทนายความ ไม่น้อยกว่าสามคนเป็นคณะกรรมการสอบสวน ภายในกำหนด 15 วัน นับตั้งแต่ได้รับ

คำกล่าวหา หรือเมื่อได้รับแจ้งจากศาล พนักงานอัยการ หรือพนักงานสอบสวน หรือเมื่อปรากฏแก่คณะกรรมการมรรยาททนายความ ทำการสอบสวน.. ” และมาตรา 66 แห่งพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 ก็ควรกำหนดระยะเวลาในการสอบสวนคดีมรรยาททนายความไว้ เพื่อพิจารณาแนวทางในการสอบสวนทำให้การสอบสวนไม่ล่าช้า

4.ปัญหาเกี่ยวกับสภาพบังคับคดีมรรยาททนายความ ผู้ศึกษาเห็นว่า จากเดิมกรณีทนายความฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับว่าด้วยมรรยาททนายความดังกล่าว จะต้องรับโทษตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 มาตรา 52 โทษผิดมรรยาททนายความ มีอยู่ 3 สถาน ได้แก่

- 1) ภาคทัณฑ์
- 2) ห้ามทำการเป็นทนายความมีกำหนดไม่เกิน 3 ปี หรือ
- 3) ลบชื่อออกจากทะเบียนทนายความ

ผู้ศึกษาเห็นสมควรแก้ไขเพิ่มเติมวรรคสอง ในมาตรา 52 บัญญัติว่า “ ในกรณีที่ประพฤติผิดมรรยาททนายความเล็กน้อยและเป็นความผิดครั้งแรก ผู้อำนวยการสั่งลงโทษดังกล่าวได้แก่ คณะกรรมการมรรยาททนายความ และคณะกรรมการสภาทนายความ มีอำนาจยกเว้นโทษ แต่ให้ทำทัณฑ์บนเป็นหนังสือได้ ”

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ. **หลักนิติธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร: เจริญรัฐการพิมพ์, 2558

จรรยา ประชิตโรมรัน. พลตรี, **หนังสือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช**. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540

ดร.จิรนิติ หะวานนท์. **หลักวิชาชีพนักกฎหมาย**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543

มารุต บุญนาค. **บันทึกของกาลเวลา 71 ปีพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ของวิชาชีพทนายความ**.

กรุงเทพมหานคร: สถาปนายความ, 2530

สุจิต ถาวรสุข. **ทนายความพิสดารว่าด้วยความสำคัญของทนายความ**. กรุงเทพมหานคร:

ไทยสัมพันธ์, 2513

สถาปนายความ. **คู่มือการสอบสวนคดีมรยาททนายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:

สถาปนายความ, 2548

สถาปนายความ. **คู่มือข้อบังคับสถาปนายความว่าด้วยมรยาททนายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 1.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2559